

Dr Arkadiusz Luboń

Institut Polonistyki i Dziennikarstwa
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Rzeszowski
Al. Rejtana 16C, 35-959 Rzeszów

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Arkadiusz Luboń

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

- dyplom **doktora** nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa – historii literatury polskiej (tytuł nadany uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego w roku 2011 w Rzeszowie na podstawie rozprawy *Problemy przekładu w programach i twórczości poetów Nowej Fali*, promotor: prof. dr hab. Krzysztof Dmitruk, recenzenci: prof. dr hab. Jerzy Świąch, prof. dr hab. Jolanta Pasterska)
- dyplom **studiów podyplomowych** z zakresu *Glottodydaktyki – nauczania języka polskiego jako obcego* (Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2015)
- dyplom **magistra** filologii angielskiej (Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, promotor: dr hab. prof. UR Agnieszka Uberman, tytuł pracy magisterskiej: *Polish-English Self-translation in Modern Poetry: the Case Study of Stanisław Barańczak, Adam Czerniawski and Czesław Miłosz*)
- dyplom **magistra** filologii polskiej (Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, promotor: prof. dr hab. Krzysztof Dmitruk, tytuł pracy magisterskiej: *Sztuka translatorska Stanisława Barańczaka. W kręgu poezji anglojęzycznej XIX i XX wieku*)
- dyplom **licencjata** filologii angielskiej (Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, promotor: dr hab. prof. UR Dorota Osuchowska, tytuł pracy licencjackiej: *Using Children's Poetry in Translator Training*)

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych:

- 01. 10. 2018 – obecnie: **adiunkt**, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego (Instytut Polonistyki i Dziennikarstwa, Zakład Teorii i Antropologii Literatury)
- 01. 08. 2012 – 30. 09. 2018: **adiunkt**, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego (Instytut Filologii Polskiej, Zakład Teorii i Antropologii Literatury)
- 26. 09. 2011 – 31. 07. 2012: **asystent**, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego (Instytut Filologii Polskiej, Zakład Teorii i Antropologii Literatury)

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

Refrakcje znaczeniowe w teorii i praktyce przekładu literackiego wybranych polskich tłumaczy XX wieku

na osiągnięcie naukowe składa się:

- **Monografia autorska:** *Poza protokołem tłumacza. Refrakcje znaczeniowe w teorii i praktyce przekładu poetów kręgu „Kontynentów”* (Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, ISBN 978-83-7996-661-5, liczba stron: 260)
- **Cykl 11 artykułów** (publikowanych w latach 2012-2018) poświęconych zagadnieniu kulturowych uwarunkowań przekładu literackiego. Analizy literaturoznawcze i komparatystyczne z tego zakresu prezentowane były także na krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych.

b) Autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy:

A. Luboń, *Poza protokołem tłumacza. Refrakcje znaczeniowe w teorii i praktyce przekładu poetów kręgu „Kontynentów”*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, recenzent wydawniczy: dr hab. prof. UO Jacek Gutorow.

Adresy bibliograficzne artykułów wchodzących w skład osiągnięcia naukowego ujęte są w poz. I.2 – I.12 zał. 4.

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

- **Monografia autorska**

Książka autorska (poz. I.1 w zał. 4), którą wskazano jako osiągnięcie habilitacyjne, stanowi rozwinięcie dotychczasowego stanu badań nad profilami artystycznymi polskich poetów i tłumaczy emigracyjnych kręgu londyńskich „Kontynentów” w kontekście społeczno-kulturowych uwarunkowań przekładu literackiego.

Cel badań oraz uzasadnienie wyboru tematu badawczego

Celem podjętych badań było poszerzenie zarysowanych przez dotychczasowe studia wybranych profili poetyckich – Bolesława Taborskiego, Bogdana Czaykowskiego, Janusza Artura Ihnatowicza, Zygmunta Ławrynowicza, Adama Czerniawskiego oraz niezrzeszonego bezpośrednio w grupie lecz związanego z jej członkami Jerzego Pietrkiewicza – o refleksję nad pierwszoplanowymi aspektami praktykowanej sztuki przekładu. Aspektami wyjątkowymi zarówno dla każdego z nich jako indywidualnego poety-tłumacza, ale obecnymi w różnym stopniu także u pozostałych przedstawicieli formacji.

Poeci zgromadzeni w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku wokół londyńskiego pisma „Nowy Merkuriusz – Kontynenty” doświadczyli drugiej wojny światowej i epizodu emigracji jako ludzie stosunkowo młodzi. Z tego też powodu przybycie do Wielkiej Brytanii oraz kontakt z nową, wielokulturową rzeczywistością nie były dla nich doświadczeniami traumatycznymi. W przeciwieństwie do wcześniejszych pokoleń polskich emigrantów bez trudności zaadaptowali się do anglosaskiego stylu życia i kultury, ukończyli brytyjskie szkoły i uniwersytety oraz szybko rozwinęli w pełni bilingwalne kompetencje językowe. Piszący zarówno w języku polskim, jak i angielskim, zaznajomieni z Zachodnią tradycją i literaturą, ale zarazem zainteresowani stanem kultury w ojczystym kraju, zdecydowali się – pomimo przeciwnych tendencji dominujących pośród innych polskich pisarzy emigracyjnych w Zjednoczonym Królestwie – publikować w obu językach i podjąć się roli, zgodnie z deklaracją Czaykowskiego, „pośredników między dwoma kulturami”. Jednym zaś z kluczowych działań na rzecz realizacji tej funkcji jest praktykowanie przekładu artystycznego. Ponieważ jednak poeci kręgu „Kontynentów” nie wypracowali wspólnego programu literackiego ani zasad warsztatowych obligatoryjnych dla wszystkich członków grupy, ich twórczość translatorska również rozwijała się indywidualnie – zarówno pod

względem skali (od kilkudziesięciu do kilkuset opublikowanych tłumaczeń), kierunku (z języka polskiego na angielski i odwrotnie, nie licząc przekładów z innych języków, np. hiszpańskiego czy włoskiego), jak i ogólnego postrzegania roli tłumacza (postawa profesjonalisty tłumaczącego „na zamówienie” wydawców kontrastuje tu z podejściem niezależnego twórcy wybierającego tylko cenione przez siebie utwory literackie).

Choć indywidualność artystyczna poetów kręgu „Kontynentów” spotkała się już z uwagą badaczy, to, poza nielicznymi wyjątkami, przedmiotem refleksji czyniono przede wszystkim ich pisarstwo autorskie. Natomiast twórczość translatorska pozostaje na marginesach studiów literaturoznawczych, co uzasadnia podjęcie badań nad tym istotnym obszarem ich działalności kulturotwórczej i artystycznej. Nie mniej istotnym celem jest przypomnienie i omówienie koncepcji teoretycznoprzekładowych poetów „Kontynentów” (publikowanych na łamach esejów, komentarzy translatorskich czy udzielonych wywiadów) – nierzadko interesujących i oryginalnych, a funkcjonujących wciąż na obrzeżach ustaleń polskiej translatologii.

Podstawa materiałowa i metodologia badań

Za materiał badawczy dla analiz komparatystycznych służą publikowane przekłady tekstów poetyckich z języka angielskiego na język polski. Tłumaczenia w odwrotnym kierunku – z polszczyzny na język angielski – są, ze znamienym wyjątkiem autoprzekładów, przywołane jedynie jako dodatkowy kontekst porównawczy. Tak określone kryterium selekcji uzasadnia, po pierwsze, fakt, że anglojęzyczne warianty utworów polskich niejednokrotnie powstały jako rezultat pracy w zespołach. Wpływ współtłumaczy na leksykalne wybory, a tym samym ostateczny kształt tekstów w języku docelowym, jest trudny do precyzyjnego oszacowania. Po drugie, ogłoszone przez poetów w Wielkiej Brytanii pionierskie przekłady wierszy polskich w licznych przypadkach pozostają do dziś jedynymi dostępnymi wariantami angielskimi, co wyklucza zestawienie z wersjami innych tłumaczy, które wcześniej lub później zostały wprowadzone do obiegu literackiego. Natomiast większość ze spolszczonych przez nich utworów anglojęzycznych aktualnie takie wersje posiada; publikacja przekładu stanowiła zatem zapoczątkowanie albo włączenie się w trwający już translatorski dyskurs, a opcjonalne porównanie z propozycjami poprzedników i/lub następców w serii translatorskiej służyć może za argument bądź kontrargument dla stawianych tez. Instrumentem zaś szczególnie użytecznym dla realizacji wyznaczonych celów badania jest koncepcja „refrakcji znaczeniowej”.

Pojęcie „refrakcji” zostało na szerszą skalę wprowadzone do translologii w 1982 roku przez André Lefevere’a na łamach jego studium *Mother Courage’s Cucumbers: Text, System and Refraction in a Theory of Literature* (*Ogórki matki Courage. Tekst, system i refrakcja w teorii literatury*). W nieco zmodyfikowanej postaci omawia je także jeden z poetów kręgu „Kontynentów” – Andrzej Busza. Zgodnie z jego definicją, jest to zjawisko mniej lub bardziej świadomego „ukierunkowania tekstu literackiego przez autora pod wpływem światopoglądu, postawy ideologicznej, układu wyznawanych wartości, przesłanek epistemologicznych itd.” Na gruncie twórczości przekładowej wpływ ten najwyraźniej przejawia się w systematycznych przesunięciach formalno-semantycznych, jakie tłumacz wprowadza podczas procesu translatorskiego pod wpływem analogicznych czynników. W rezultacie szereg różnic między oryginałem a przekładem, możliwych do zidentyfikowania za pomocą analizy komparatystycznej, można interpretować jako efekty refrakcji, a tym samym wyznaczniki pozatekstowych i pozajęzykowych czynników – metaforycznie rzecz ujmując: funkcjonujących poza schematami i protokołami deklarowanych przez tłumaczy działań na tekście – które oddziałują na praktykę translatorską.

Analiza wypowiedzi teoretycznych oraz wyselekcjonowanego korpusu tekstów poetyckich przekładów kolejno charakteryzowanych poetów-tłumaczy kręgu „Kontynentów” ukierunkowana jest na wskazanie typu refrakcji dominującej w wybranej części ich translatorskiego dorobku. Uwaga poświęcona jest sześciu typom refrakcji. Pierwszy z nich ma swoje źródła w przeświadczeniu tłumacza o kluczowej roli tradycji w kształtowaniu utworu – co przejawia się w obrębie tekstu docelowego w stylizacjach językowych, zapożyczeniach leksykalno-formalnych, aluzjach, a nawet krótkich cytatach wpisanych w treść przekładów. Drugi typ refrakcji wiąże się z indywidualnym postrzeganiem przez tłumacza idei i roli sztuki poetyckiej, trzeci natomiast skutkuje modyfikacjami transferowanego komunikatu wskutek oddziaływania odgórnie opracowanego repertuaru pryncypiów przekładowych (kodeksu). Czwarty typ refrakcji przejawia się we wpływie na tłumaczenia wizji autora oryginału, piąty zaś w związkach między twórczością translatorską i własną tłumacza. Związki te przyczyniają się do dalszego intensyfikowania lub wprowadzania tematycznych i stylistycznych nawiązań intertekstualnych oraz dyskursywnych między tekstami autorskimi i przełożonymi. Szósty typ refrakcji, charakterystyczny dla praktyki autoprzekładowej, ma swoje źródło w świadomości posiadania licencji autorskiej, która motywuje tłumacza do dalszego ulepszania i modyfikowania tekstu w procesie przekładu.

Kompozycja pracy i charakterystyka jej zawartości

Praca wskazana jako osiągnięcie habilitacyjne składa się z sześciu części. Poprzedzający je wstęp zwięźle charakteryzuje grupę emigracyjnych poetów skupionych wokół pisma „Kontynenty”, rekapitułuje obecny stan badań literaturoznawczych nad ich twórczością, przedstawia założenia i metodologię pracy oraz omawia najważniejsze ustalenia przekładoznawstwa dotyczące koncepcji „refrakcji” translatorskiej. Zakończenie pracy zawiera konkluzje wynikające z naukowego oglądu interesującego nas zjawiska i wskazuje na szczególnie istotne możliwości dalszego rozwoju zaproponowanego w pracy kierunku badań nad praktyką przekładową poetów.

Część pierwsza (*Kontekst tradycji: przekłady akademickie i studia komparatystyczne Jerzego Pietrkiewicza*) dotyczy spolszczeń liryki z angielskiego kanonu literackiego, których autorem jest Jerzy Pietrkiewicz. Jego uwzględnienie pośród poetów kręgu „Kontynentów” uzasadnia wpływ, jaki sukcesy literackie i naukowe, teoria i praktyka przekładu, a także relacje akademickie oraz nietuzinkowa osobowość autora *The Knotted Cord* wywarły na starszych spośród londyńskich poetów. W tłumaczenia anglosaskiej klasyki (nie tylko anonimowych poetów średniowiecznych, ale także Geoffrey’a Chaucera, Thomasa Dekkera, Samuela Daniela, Philipa Sidneya, Andrew Marvella, George’a Byrona i Johna Keatsa), opracowane na potrzeby prowadzonych przez Pietrkiewicza badań literaturoznawczych i zajęć uniwersyteckich, często w widoczny sposób wplecione są elementy zapożyczone z rodzimej tradycji literackiej. W najciekawszych przypadkach jest to nie tylko dążenie tłumacza do nadania tekstom obcym językowego stylu wzorowanego na konwencjach obowiązujących w analogicznej epoce literackiej w Polsce, ale również wyeksponowania lub wpisania w ich treść i formę nawiązań do dzieł dobrze znanych polskim czytelnikom. Nawiązania te są zaś nierzadko przedmiotem interpretacji w opublikowanych przez tłumacza osobno rozprawach komparatystycznych, gdzie przywołane ustępy z przełożonych liryków dostarczają argumentacji dla stawianych tez. Najbardziej zatem charakterystyczny typ refrakcji znaczeniowych dla sztuki translatorskiej Pietrkiewicza ma swoje źródło w programowym sugerowaniu czytelnikom interpretacji wiersza za pomocą odniesień do tradycji literackiej, w którą tekst wkracza za sprawą międzyjęzykowego transferu.

Część druga (*Idea poezji: metafory urealnione w przekładach Bolesława Taborskiego*) omawia metamorfozy, jakim ulegają tropy stylistyczne w przekładach poetyckich Bolesława Taborskiego. Materiału badawczego dostarczają w jego przypadku przede wszystkim dwie obszerne kolekcje wierszy Roberta Lowella i Roberta Gravesa, ale również te zbiory autorskie, w których Taborski uwzględnia przełożone przez siebie pojedyncze liryki innych

anglo-amerykańskich twórców (np. Randalla Jarrella czy Thomasa Campiona). Redagowanie i translacja całych tomów autorów obcojęzycznych oraz włączanie ich tekstów w obręb własnych propozycji poetyckich znamionuje – deklarowane zresztą w niektórych przypadkach przez tłumacza otwarcie – pokrewieństwo wyznawanych idei poezji. Ponieważ Taborski programowo przypisuje liryce zadanie wnikliwego i wiarygodnego opisu świata oraz poszukiwania prawdy o otaczającej człowieka rzeczywistości, toteż subtelnie manifestujące się w jego przekładach refrakcje znaczeniowe dotyczą wzmacniania w transferowanych metaforach i parabolach funkcji obrazotwórczej. To zaś w efekcie działa na rzecz „urealnienia” elementów światów przedstawionych w utworach.

Szczególnie częste refrakcje, jakim podlegają utwory tłumaczone przez Bogdana Czaykowskiego – którego profilowi tłumacza poświęcona jest część trzecia (*Kodeks translatorski: kategoria „dziwności” w strategii przekładowej Bogdana Czaykowskiego*) – mają swoje źródło w zestawie pryncypiów translatorskich. Kompleksowa teoria przekładu, opracowana i stosowana przez autora *Trzcin czcionej* w praktyce, oparta jest na centralnym kryterium „dziwności” utworu lirycznego. Stworzenie tekstu adekwatnie reprezentującego oryginał w języku docelowym postrzegane jest tu w kategoriach ukazania nowym odbiorcom wynalazczości językowej oryginału, odzwierciedlenia innowacyjności pierwowzoru i demonstrowania kreatywności jego autora. Dlatego też strategia przekładowa Czaykowskiego uwzględnia „udziwnianie” lirycznego komunikatu za pomocą słownictwa rzadkiego lub przestarzałego czy fraz o nadorganizacji brzmieniowej (najczęściej przy pomocy aliteracji) i nietypowej konstrukcji leksykalnej – także jako ekwiwalentów dla anglojęzycznych zwrotów skonwencjonalizowanych i pozbawionych „niestandardowości” rozwiązań wprowadzonych przez tłumacza.

Czwarta część (*Wizerunek autora: przekłady antologijne Janusza A. Ihnatowicza*) omawia tłumaczenia opracowane dla druków antologijnych. Chociaż niemal wszyscy poeci kręgu „Kontynentów” mają w swoim dorobku przekłady wykonane dla przekrojowych tematycznie, kompilacyjnych publikacji – jak na przykład trzytomowa pozycja *Poeci języka angielskiego z przełomu lat 60-tych i 70-tych* czy zbiór poezji brytyjskiej i amerykańskiej *Czas niepokoju* z roku 1958 – to tryb tłumaczenia wierszy „na zlecenie” redaktorów antologii w szczególnym stopniu zdominował twórczość translatorską Janusza Artura Ihnatowicza. Kompozycja antologii liryków opiera się na kryterium reprezentacyjności ujętych w niej wierszy dla określonych koncepcją tomu zjawisk literackich (nurtów, okresów, gatunków etc.) lub twórczości autorów, których nazwiska je firmują. Ta zaś prawidłowość znajduje swoje odzwierciedlenie również w tekstach transferowanych pod presją kryterium

reprezentacyjności. Tematem części czwartej jest więc refrakcja polegająca na próbie ukazania przez Ichnatowicza w przełożonych wierszach nie tylko indywidualnej specyfiki konkretnego utworu, ale i właściwości typowych dla całokształtu warsztatu poetyckiego ich autora lub nawet dla nurtu czy gatunku, którego jest reprezentantem. Tym, czego dostarcza czytelnikowi w takich przypadkach utwór w języku docelowym, jest zatem także wizja autora oryginału i wyobrażenie o cechach fundamentalnych dla jego twórczości, jakie posiada tłumacz-poeta (na przykład o religijności Gerarda Manleya Hopkinsa, prowincjonalności Dylana Thomasa czy awangardowości Edwarda Estlina Cummingsa).

Przedmiotem uwagi w części piątej (*Poetyka tłumacza: sztuka przekładu a twórczość autorska Zygmunta Ławrynowicza*) jest pisarstwo Zygmunta Ławrynowicza ze szczególnym uwzględnieniem relacji zachodzących między jego twórczością autorską i przekładami liryki, przede wszystkim, Johna Robinsona Jeffersa (ale także, w mniejszym stopniu, Henry'ego Vaughana, Thomasa Campiona i Jamesa Shirleya). Rozliczne podobieństwa między tekstami tłumaczonymi przez Ławrynowicza a jego własną liryką wiążą się nie tylko z pokrewną poetyką i manifestowanym w utworach światopoglądem autorów, ale są także skutkiem tendencji do wprowadzania w obręb przekładów elementów typowych dla wyobraźni, idiolektu i stylu tłumacza. Ten rodzaj refrakcji, opartej na poczuciu artystycznego powinowactwa z amerykańskimi i angielskimi poetami, motywuje Ławrynowicza do dalszego wzmacniania międzytekstowych nawiązań – do czerpania dla własnej twórczości wzorców z tekstów anglojęzycznych, ale jednocześnie wszczepiania swoich rozwiązań poetyckich do cudzych utworów przyswajanych polszczyźnie.

Część szósta (*Licencja autorska: doktryna i praktyka autoprzekładu Adama Czerniawskiego*) poświęcona jest refleksjom nad istotą autoprzekładu proponowanym w pracach Adama Czerniawskiego. Mimo, że większość poetów kręgu „Kontynentów” podejmowała mniej lub bardziej regularne próby tłumaczenia swoich oryginalnie polskojęzycznych wierszy na język angielski, to tylko w przypadku Czerniawskiego mówić można o opracowaniu gruntownej, zwłaszcza w zakresie uwarunkowań kulturowych i etycznych dylematów tłumacza, teorii tej specyficznej odmiany przekładu. Założenia translatorskie ujęte w jego esejach, ze szczególnym uwzględnieniem szkicu *The Perils of Self-Translation*, stanowią tło dla porównania angielskich autoprzekładów z polskimi pierwowzorami. Czerniawski bowiem poszukuje rozwiązania dla omawianego dylematu tłumacza własnej poezji – z jednej strony zobligowanego do wierności wobec tekstu źródłowego, z drugiej zaś uprawnionego do wprowadzania arbitralnych zmian w utworze, którego jest autorem. Jak ujmuje to poeta, „będąc tłumaczem *tout court*, zobowiązany jestem

– wedle własnych reguł – do respektowania oryginału”, jednak „jako tłumacz własnej twórczości, teoretycznie mogę pozwolić sobie na odstępstwa od tych ustaleń i traktować materiał jak zechcę”. Postulat świadomego ograniczenia swobód autorskich na rzecz fundamentalnych powinności tłumacza stanowi jedną z głównych idei teoretycznych Czerniawskiego. Jednakże, jak wykazuje analiza jego autoprzekładów (zestawionych dodatkowo z alternatywnymi wariantami opublikowanymi później przez Iaina Higginsa), teksty powstałe w wyniku tłumaczenia autorskiego pozostają pod wpływem refrakcji związanej z dążeniem poety do dalszego ulepszania i korygowania utworów w procesie transferu międzyjęzykowego.

Poeci kręgu „Kontynentów” – najpierw mieszkając w Wielkiej Brytanii, później także w Ameryce Północnej (Stanach Zjednoczonych i Kanadzie) – współdzielili ideę promowania i kształtowania na Zachodzie „takiego obrazu polskiej kultury, który by świadczył, że jesteśmy już narodem godnym poszanowania”. Dla osiągnięcia tego celu wzajemna wiedza o polskiej i anglosaskiej tradycji jest nieodzowna, zaś literatura wciąż pozostaje jednym z najważniejszych środków transmisji kultury – jej przekład znalazł się więc w oczywisty sposób w polu zainteresowań poetów emigracyjnych. Z tego powodu zrozumienie czynników, które znacząco wpływają na praktykę tłumaczeniową, należy uznać za istotne dla adekwatnego opisu i oceny całokształtu ich twórczości.

• **Cykl artykułów**

Szereg artykułów, powstałych na przestrzeni lat 2012-2019 dla monografii zbiorowych, publikacji seryjnych i druku w czasopiśmie, stanowi uzupełnienie i poszerzenie ustaleń badawczych zawartych w omówionej wyżej monografii. Wszystkie artykuły dotyczą bowiem zagadnień kulturowo-społecznych uwarunkowań praktyki przekładu literackiego, twórczych kompetencji tłumaczy oraz problematyki wpływu ingerencji w transferowany komunikat na modele recepcji tekstu w kulturowym kręgu języka docelowego. Opierają się na analizach i interpretacjach różnorodnego materiału – zarówno tekstów poetyckich, jak i prozatorskich, tłumaczonych „z” i „na” język angielski, autorstwa pisarzy o ugruntowanej pozycji literackiej oraz twórców mniej rozpoznawalnych. W artykułach przedstawione zostały propozycje nieobecnych we wcześniejszych studiach ujęć podejmowanych zagadnień, przyczyniając się do rozbudowania dotychczasowego stanu badań nad technikami przekładu literackiego, artystycznymi profilami wybranych tłumaczy czy mechanizmami translatorskiej recepcji na szerszym tle kulturowo-społecznych kontekstów literatury.

Dwa z artykułów dotyczą bezpośrednio profili translatorskich poetów londyńskiej grupy „Kontynenty” i znalazły swoją kontynuację w monografii. Pierwszy z nich, *Portret autora w procesie translacji. Przekład i autoprzekład poetycki w twórczości Janusza A. Ihnatowicza* (poz. I.4 w zał. 4), omawia transformacje obrazu poetów anglo-amerykańskich i samego poety-tłumacza pod wpływem modyfikacji translatorskich – Ihnatowicz wykazuje bowiem tendencję do wzmacniania aspektów utworu uważanych za charakterystyczne dla ich autora, niwelowania zaś elementów nieprzystających do promowanej przekładem wizji anglojęzycznego poety (lub siebie – w przypadku autoprzekładów). Artykuł drugi, *Wariant urozmaicony: inwencja tłumacza w sztuce przekładu Zygmunta Ławrynowicza* (poz. I.7 w zał. 4), dotyczy substytucji leksykalnych w translacjach Zygmunta Ławrynowicza – wprowadzanych zarówno w celu udoskonalenia transferowanych tekstów poetyckich według posiadanych przez tłumacza przekonań na temat wzorcowych modeli poezji, jak i dla skuteczniejszego doboru ekwiwalentów w języku polskim.

Sześć kolejnych artykułów dotyczy uwarunkowań przekładów publikowanych przez innych polskich twórców emigracyjnych. Pierwszy z nich, *Translatorski „ład w świecie wielkich rzeczy, porządek w iskrze i atomie”. Józef Bujnowski jako tłumacz-poeta* (poz. I.3 w zał. 4), został poświęcony wpływowi tradycji literackiej (głównie romantyzmu i neoromantyzmu polskiego) na spolszczenia wierszy Conrada Pottera Aikena i Richarda Aldingtona wykonane przez Józefa Bujnowskiego dla potrzeb antologii liryki *Czas niepokoju*. Będąc poetą awangardowym, krytycznym wobec ideologii romantycznej, postrzega tłumacz obu anglojęzycznych autorów jako jej kontynuatorów. Z tego powodu wpisuje w ich transferowane teksty wyraźne odwołania (krypto-cytaty i aluzje) do liryki, między innymi, Adama Mickiewicza czy Kazimierza Przerwy-Tetmajera, które następnie poddaje krytycznej rewizji we własnej poezji. Artykuł *Retusz opowieści. Autoprzekład „Ptaka na szczydach” / „A Bird on Stilts” Kazimierza Brauna* (poz. I.6 w zał. 4) zestawia dwie wersje opowiadania opublikowane przez dramaturga i reżysera w Polsce i Stanach Zjednoczonych. Analiza modyfikacji wątków utworu oraz – przede wszystkim – opisów polskiej i amerykańskiej rzeczywistości pozwala na interpretację procesu autoprzekładu nie tylko w kategoriach tworzenia w dużej mierze nowego utworu, ale także świadectwa artystycznej ewolucji warsztatu pisarskiego autora. Dwa kolejne artykuły, *Aklimatyzacja poezji. Polsko-amerykańska antologia wierszy Anny Frajlich „Between Dawn and the Wind”* (poz. I.9 w zał. 4) oraz *Z PRL do Kanady: poezja Ewy Lipskiej w translatorskiej recepcji Wacława Iwaniuka na przykładzie anglojęzycznego tomu wierszy wybranych „Such Times”* (poz. I.12 w zał. 4), koncentrują się na specyfice przekładu antologijnego. Zbiory wybranych wierszy polskich

poetek, przełożonych na język angielski przez, kolejno, Reginę Grol i Wacława Iwaniuka, wskazują na wyraźne dążenie tłumaczy do modyfikowania tekstów w celu dopasowania ich zarówno do promowanego w Ameryce Północnej wizerunku autorek, jak i oczekiwań tamtejszych czytelników, zainteresowanych problematyką migracji, wygnania czy realiów codzienności i procesów politycznych w Europie środkowo-wschodniej pod kuratelą ZSRR. Dwa ostatnie artykuły z tej grupy analizują – na przykładzie wybranych utworów z translatorskiego dorobku Stanisława Barańczaka – modyfikujący poetyckie komunikaty wpływ wypracowanego przez tłumacza kodeksu oraz jego własnej poetyki. Kwestię pierwszą porusza szkic *Zacieranie śladów. Uwagi o teorii, praktyce i krytyce translatorskiej na marginesie jednego wiersza Roberta Frosta w przekładzie Stanisława Barańczaka* (poz. I.2 w zał. 4), natomiast relację twórczości autorskiej tłumacza z praktyką przekładową omawia – na przykładzie implementowanej w treść translacji leksyki profesjolektów – artykuł *Wyobraźnia matematyczna i poetyckość terminologii. Profesjonalizmy jako komponenty metafor i źródło ekwiwalentów w przekładach Stanisława Barańczaka* (poz. I.5 w zał. 4).

Zagadnienie wykorzystania w badaniu komparatystycznym serii translatorskiej narzędzi semiotyki – a tym samym problem refrakcji zachodzących wskutek związków między literaturą tłumaczoną a innymi kodami znakowymi i tekstami kultury – podejmuje artykuł *Przeobrażenia symbolu. „Death by Water” T. S. Eliota w polskojęzycznych wersjach* (poz. I.10 w zał. 4). Na przykładzie pięciu spolszczeń fragmentu *The Waste Land* Thomasa Stearnsa Eliota wykonanych przez Czesława Miłosza, Jerzego Niemojowskiego, Andrzeja Piotrowskiego, Krzysztofa Boczkowskiego i Adama Pomorskiego, artykuł omawia regulowany tradycją religijną i literacką potencjał interpretacyjny kulturowego symbolu (utonięcia) oraz sposoby i zakres jego funkcjonowania w wariantach translatorskich. Zagadnienie zaś wykorzystania paratekstów jako źródła leksyki użytecznej w tłumaczeniu poezji omówione jest na podstawie analizy wybranych liryków anglojęzycznych przełożonych przez Stanisława Barańczaka. Artykuł *Zmagania tłumacza z przypisem. Redukcja paratekstów translatorskich jako proces poezjotwórczy – przypadek Stanisława Barańczaka* (poz. I.8 w zał. 4) ukazuje, w jaki sposób nowofalowy poeta wpisuje w treść spolszczeń komentarze i eksplikacje nie tylko w celu objaśniania czytelnikom obcych kulturowo znaczeń, ale także dla skuteczniejszego zachowania poetyckiej funkcji tekstów (ich rymów, metrum, metaforyki etc.).

Ostatni artykuł, *Stuletnia weird fiction z Providence we współczesnej Polsce. Recepcja translatorska i konwencje przekładowe w tłumaczeniach prozy Howarda Phillipsa Lovecrafta na przykładzie polskich wersji opowiadania „Dagon”* (poz. I.11 w zał. 4), w perspektywie

diachronicznej analizy serii translatorskiej bada ingerencje tłumaczy w jedno z wczesnych opowiadań popularnego amerykańskiego pisarza. Zestawienie z oryginałem (z 1917 roku) trzech przekładów publikowanych od lat 70-tych XX wieku mniej więcej co dwadzieścia lat (przez Arnolda Mostowicza, Roberta Lipskiego i Macieja Płazę) ukazuje, jak czynniki wobec samego tekstu zewnętrzne (cenzura i propaganda, specyfika modelowych odbiorców, wiedza o twórczości autora, uwarunkowania marketingowe etc.) kształtowały język i fabułę opowiadania grozy i w rezultacie portretowały jego twórcę jako bajkopisarza-fantastę, zafascynowanego folklorem okultystę lub naukowca-sceptyka zainteresowanego filozoficzną refleksją nad miejscem człowieka we wszechświecie.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych:

Cztery artykuły także z zakresu przekładoznawstwa zostały pozytywnie zrecenzowane i po akceptacji redakcyjnej oczekują na druk w czasopismach naukowych lub monografiach zbiorowych. Pierwszy z nich, *Pogranicze semiotyczne: grafika jako wyznacznik dominanty translatorskiej w przekładach poezji – przypadek ilustracji Ernesta Sheparda i wierszy dla dzieci Alana Alexandra Milne'a w polskich tłumaczeniach* (poz. IV.2 w zał. 4), podejmuje próbę analizy wpływu towarzyszących tekstowi poetyckiemu grafik na leksykalne decyzje tłumaczy wierszy dla dzieci A. A. Milne'a (Antoniego Marianowicza, Ireny Tuwim, Zofii Kierszys, Michała Rusinka i Stanisława Barańczaka). Nie tylko bowiem znaczenia ilustracji determinują sensy utworów wyznaczające ich dominanty translatorskie, ale także słownictwo służące do opisu treści grafik tworzy rodzaj słownika leksyki możliwej do wykorzystania w procesie doboru ekwiwalentów językowych – nawet jeśli ich zastosowania nie uzasadnia sam tekst oryginalny. Trzy kolejne artykuły z tej grupy dotyczą przede wszystkim diachronicznie i synchronicznie badanej translatorskiej recepcji w Polsce twórczości anglojęzycznych autorów. Diachroniczną analizę serii translatorskiej proponuje artykuł *Poezja wciąż uwikłana. Najnowsze tłumaczenia liryki Rudyarda Kiplinga na tle jej wcześniejszej recepcji przekładowej w Polsce* (poz. IV.1 w zał. 4). Tłumaczenia liryki brytyjskiego noblisty od okresu modernistycznego uwarunkowane i kształtowane były dominującą, nierzadko stereotypową, oceną głoszonej przezeń ideologii. Postrzeganie na przełomie XIX i XX wieku idei kolonializmu przez pryzmat historii Polski pod zaborami przekładało się na ostracyzm wobec prac Kiplinga – nieliczne przekłady (na przykład Jana Kasprowicza, publikowane anonimowo) obejmowały niemal wyłącznie utwory apolityczne, podejmujące wątki typowe dla poezji młodopolskiej. W okresie międzywojnia – odwrotnie – wiersze patriotyczne i

dotyczące imperializmu tłumacze (Stanisław Helsztyński i Józef Czechowicz) udostępniali czytelnikom szczególnie często, nie bez związku z ówczesnymi mocarstwowymi ambicjami Polski i dyskutowanym zagrożeniem wojną ze strony Rosji Bolszewickiej, Sowieckiej i III Rzeszy. Działania propagandy i cenzury okresu PRL-u znajdują swoje odzwierciedlenie w przekładach z lat 60-tych i 70-tych, podobnie jak w spolszczeniach chronologicznie najnowszych widoczne jest odnoszenie przez tłumaczy wierszy Kiplinga do aktualnej, lokalnej sytuacji społeczno-politycznej. W każdym z okresów literackich tak wizja autora oryginału, jak i popularne w Polsce koncepcje polityczne wydatnie motywowały tłumaczy do modyfikowania lirycznych komunikatów w procesie transferu na potrzeby preferencji czytelniczych lub instytucjonalnych. Do druku w periodyku „Między oryginałem a przekładem” przyjęty został artykuł *Imperatyw konkretyzacji: translatorskie modyfikacje a modele recepcji prozy Howarda Phillipsa Lovecrafta na przykładzie polskich tłumaczeń opowiadania „The Outsider”* (poz. IV.3 w zał. 4), który w oparciu o synchroniczną analizę serii translatorskiej pokazuje różne odczytania jednego opowiadania Lovecrafta (*The Outsider*), tłumaczonego przez Grzegorza Iwanciwa dla niszowej broszury czytelników fantastyki, przez Roberta Lipskiego dla wysokonakładowych tomów literackich horrorów, Ewę Morycińską-Dzius na potrzeby antologii opowieści grozy dla dzieci i młodzieży, Mateusza Kopacza dla czytelników serwisu internetowego o twórczości amerykańskiego pisarza oraz Macieja Płazę – w celu rewizji wcześniejszych wersji tekstu. W każdym z przypadków kategoria implikowanego odbiorcy przesądza o wyborach leksykalnych tłumaczy oraz inspiruje ich do odmiennych interpretacji przewodniego wątku opowiadania, a w rezultacie – do sugerowania w fabule różnych odpowiedzi na postawione w oryginalnym tekście pytanie (o tożsamość narratora). Do publikacji w anglojęzycznej monografii zbiorowej *National Identity in Literary Translation* (wydawnictwo Peter Lang, Frankfurt) przyjęty zaś został artykuł *American Horror Revisited: Ideology, Censorship and Propaganda of the People’s Republic of Poland and Polish Translations of Howard Phillips Lovecraft’s Prose* (poz. IV.4 w zał. 4), który omawia wpływ cenzury i propagandy na publikowane na łamach prasy w okresie PRL-u spolszczenia opowiadań Lovecrafta. Jak dowodzi analiza porównawcza, czynniki ideologiczne motywowały wówczas tłumaczy nie tylko do niwelowania „niepoprawnych politycznie” wątków i promowania za pomocą ingerencji w teksty negatywnego obrazu Stanów Zjednoczonych (w których osadzona jest większość fabuł pisarza), ale także modyfikowania treści opowiadań w taki sposób, aby wnioski z ich interpretacji współbrzmiały z przesłaniem innych propagandowych przekazów na łamach czasopism (np. „Przekroju”, „Ty i Ja”), które udostępniały je czytelnikom.

Pozostałe inicjatywy naukowe, realizowane w postaci opracowanych artykułów i redagowanych monografii zbiorowych, wchodzą w zakres dwóch kręgów problematyki. Po pierwsze, *stricte* literaturoznawczej – studiów nad twórczością pisarzy współczesnych. Po drugie zaś, interdyscyplinarnych badań ludologicznych nad literackimi aspektami gier.

Trzy obszernie artykuły z rozbudowanym wykazem bibliograficznym poświęcone zostały twórczości prozatorskiej Jerzego Pilcha, Marka Krajewskiego i Bronisława Wildsteina. Pierwszego z wymienionych autorów dotyczy studium *Futbol i kaznodziejstwo. O pisarstwie Jerzego Pilcha* (poz. II.7 w zał. 4), omawiające przekrojowo najważniejsze tematy i motywy powieści i opowiadań pisarza oraz najbardziej charakterystyczne dla jego warsztatu i stylu techniki literackie. Artykuł *Filologia klasyczna i retrokryminały. O pisarstwie Marka Krajewskiego* (poz. IV.5 w zał. 4) podejmuje refleksję nad ewolucją powieściowych cykliw autora *Głowy Minotaura* z perspektywy kombinatoryki kilku typowych dla jego prozy wątków fabularnych i chwytów literackich. Z kolei ustalenia badawcze poczynione w artykule *Porządkowanie chaosu. O pisarstwie Bronisława Wildsteina* (poz. II.9 w zał. 4), uzupełnione szkicem *Za kulisami współczesnej Polski. transformacje projektu quasi-publicystycznego cyklu w najnowszych powieściach Bronisława Wildsteina* (poz. II.8 w zał. 4), dotyczą sylwetki literackiej pisarza, który w szereg opowiadań i powieści transformuje refleksje polityczno-społeczne przedstawiane odbiorcom również w twórczości eseistycznej i dyskursie publicznym.

W swojej działalności na rzecz studiów literaturoznawczych podejmuję się również **prac redakcyjnych**, będąc dotychczas współredaktorem czterech tomów zbiorowych. Pierwszy z nich, *Pogranicza (nie tylko) Podkarpacia* (poz. II.16 w zał. 4), opracowany we współpracy z prof. dr hab. Stanisławem Uliaszem i prof. dr hab. Jolantą Pasterską, obejmuje artykuły zarówno interpretacyjne (związane z twórcami z regionu podkarpackiego), jak i analizujące inne zjawiska kulturowo-historyczne dotyczące pogranicza w sensie geograficznym lub ideowym. Jako organizator cyklicznej konferencji naukowej *Literackie obrazy świata* redaguję również serię publikacji pod tym samym tytułem. Dotychczas seria obejmuje trzy tomy, *Literackie obrazy świata 1: Sfery kreacji*, *Literackie obrazy świata 2: Deformacje rzeczywistości* oraz *Literackie obrazy świata 3: Fikcje urealnione* (poz. II.17 – II.19 w zał. 4), zbierające artykuły literaturoznawcze badaczy z wielu polskich ośrodków akademickich. Artykuły te opierają się na różnorodnej metodologii i materiale badawczym, proponując refleksję zarówno nad twórczością pisarzy krajowych, jak i zagranicznych, ale współdzielą perspektywę interpretacyjną wyznaczaną podtytułem każdego z tomów –

poszerzając tym samym stan badań nad mechanizmami reprezentacji realiów pozatekstowych w utworach literackich. Cykl konferencji i seria publikacji są kontynuowane, zaś we współpracy w redagowaniu kolejnych tomów zaangażowani są podejmujący pokrewną tematykę w przygotowywanych dysertacjach doktoranci Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Jako członek Polskiego Towarzystwa Badań Gier (od 2012 roku) interesuję się również rozwojem na gruncie polskim i za granicą stosunkowo nowej dziedziny badań – ludologii (*game studies*). Od czasu uzyskania stopnia doktora problematyce wchodzącej w zakres badań ludologicznych poświęciłem dwa artykuły. Pierwszy z nich, *Poetyka i ludologia: badania literackie a studia nad grami* (poz. II.3 w zał. 4), omawia historyczny proces adaptowania metodologii literaturoznawczej do potrzeb analizy gier multimedialnych oraz wskazuje na najważniejsze możliwości zastosowania narzędzi poetyki w opisie interaktywnych tekstów kultury. Drugi artykuł, *Szekspir mitycznie rzadki. Cytaty tekstów kultury w kolekcjonerskiej grze karcianej „Magic: the Gathering”* (poz. II.5 w zał. 4), dotyczy funkcji, jaką w popularnej grze pełnią elementy literackie – przede wszystkim cytaty i aluzje do kanonu literatury światowej, nierzadko reinterpretowane lub, wraz z wpisaniem w nowy kontekst semiotyczny, zyskujące nowe znaczenia – inspirujące, *notabene*, dla graczy podejmujących się również działalności pisarskiej.

Zajmując się zagadnieniami literatury i przekładu podejmuję również pracę tłumacza (poz. III.13 w zał. 4). Z języka polskiego na język angielski tłumaczyłem lub współtłumaczyłem, między innymi, opracowanie krajoznawcze *Ziemia brzołowska*, publikację historyczno-kulturoznawczą Jerzego Motylewicza i Andrzeja Pyszkowskiego *Miasta Podkarpacia*, historyczne i techniczne studium Marka Stańkowskiego *Potęga Stalowej Woli* oraz, na język polski, literaturoznawczy szkic Andrzeja Buszy „*Karain*”: *Something Magazine’ish with Hints of Magic*.

Pełne zestawienie publikacji oraz wystąpień konferencyjnych, opis pracy organizacyjnej, administracyjnej, dydaktycznej i popularyzatorskiej zawiera załącznik nr 4.

(podpis wnioskodawcy)